

ADALET MESLEK ETİĞİ

1.BÖLÜM

Etığe Giriş

İnsanı diğer canlılardan ayıran şey akıl sahibi olmasıdır. İnsan → bilen varlık.

İnsan eylemde bulunur, her eylem de bir seçıştır. Seçim yapmak ise değerlendirmek demektir. Eylem, seçim yapmak, seçilmiş bir gaye için davranmaktır.

İnsan akıl sahibidir, iki tür akıl var:

- Teorik akıl: Olayları gözlemeleme, birbiri ile karşılaştırma ve ilişkilendirme yetisi.
- Pratik akıl: Tasarlama ve tercihte bulunma yetisi. Ör: alet üretmek ve kullanmak. İnsan “homo faber”dir, yani alet üreten ve yapan insan. Toplumsal iş bölümüne göre alet üretir ve kullanır. Buna teknik deniyor. Pratik akıl hem araçsal akıl, (yani bir amaç için aleti araç olarak tasarlamak ve kullanmayı), hem de değerlendirme (iyiyi ve kötüyü değerlendirme) yapmayı kapsar. Bu değerlendirme yetisi de ahlak kavramını oluşturuyor.

Teorik felsefe

Bilgiyi salt bilmek için bilmek, başka bir amaç yok.

Teorik felsefenin alt başlıkları **ontoloji, epistemoloji, aksiyolojidir**. Ontoloji, varlık felsefesi.

Yani bir nesne (ör. Bir sandalye) gerçekte (yani biz olsak da olmasak da) var mıdır? Bizim dışımızda (bizim algımız dışında) maddi bir dünya var mı? Varlık nedir sorularına yanıt arar.

Epistemoloji bilgi felsefesidir. Doğru bilgi nedir? Neyi bilebiliriz ve neyi bilemeyiz?

Sorularına cevap arar.

Aksiyoloji ise değer felsefesidir. Ahlaklı olan, değerli olan davranış nedir?

Aksiyoloji de kendi içinde ikiye ayrılıyor: Estetik ve etik. *Estetik*, güzel ve çirkin kavramları üzerine düşünmemizi sağlıyor. *Etik* ise insan eylemlerinin iyi ve kötü olması, neyin iyi ve neyin kötü olduğunu değerlendirme alanı sağlıyor.

Ahlak- Etik Ayrımı

Etik – (ethos- moral)

Ahlak ve etik kavramları zaman zaman birbirinin yerine kullanılıyor, ama aralarında ufak bir fark var.

Etik, normlara uygunluk, ya da normları sorgulayıcı eleştirel düşünmeye tabi tutma alışkanlığına karşılık geliyor.

Ahlak, bir topluluk içinde geçerli olan ya da olması istenen değer yargıları, doğru kabul edilen düşünce ve davranışlar (zaman zaman da insan değerini merkeze alan her türlü ilişki için kullanılıyor).

Etik, insanlar arası ilişkilerde ortaya çıkan değer sorunlarını konu alan bir düşünme etkinliği, bir felsefe dalıdır. Ahlak felsefesidir.

Toplumun bize dayattığı ahlak kurallarını eleştirel sorguya tabi tutar, bazılarını kabul eder bazılarını ise reddedebiliriz. Bu eleştirel düşünme eylemi etiğin konusudur. Yani sorgulayarak değerlendirme işi etiğin konusudur.

Ahlak Dili

Ahlaki, ahlaki yargı: zina yanlıştır. Yalan söylemek yanlıştır. Dürüstlük iyidir. İnsana zarar vermek yanlıştır. Değer bildiren cümleler. Neyin değerli ve neyin değersiz olduğunu bize anlatıyor.

Ahlaki buyruklar: Doğru söylemelisin. Bana yardım et! Kadınlara yer ver! Yaşlılara saygılı ol! Gibi.

Ahlakilik → ahlakı meşrulaştırma. Mutlak, değişmeyen ahlaki ilkelere uygun yaşamayı içselleştirme.

Ahlak Kavramını Belirleyen Üç Durum:

- 1) Ahlak kavramı, geçmişten günümüze gelmiş, insanların üzerinde büyük ölçüde uzlaştığı kurallar katalogunu kapsıyor.
- 2) Bir düzen kavramı olarak kullanılabilir, deneysel veriler ile varlığına ya da yokluğuna, güçlülüğüne ya da zayıflığına karar verdiğimiz bir unsur.
- 3) Ahlaki normlar değişebilir, ama ahlak kavramına olan ihtiyaç sabit kalıyor. Kurallar, çoğunluk tarafından onaylandıkları sürece anlamlıdır. Kitlelerin anlayışı zamanla değişebilir.

Etik Teorileri

Tarihsel olarak üç temel ahlak anlayışından bahsediliyor:

- 1) Eski Yunan felsefesi, onu takip eden Helenistik ve Stoacı klasik ahlak felsefesi yaklaşımı.
Ne tür bir hayat yaşanmaya değerdir? Hayatın en yüksek amacı nedir? Erdemli olmak. En yüksek iyi, kişinin erdem aracılığıyla kazanacağı mutluluktur.
- 2) Orta çağ din temelli ahlak felsefesi
En yüksek iyi, Tanrı'nın emirlerine uygun yaşamaktır.
- 3) Modern laik ahlak felsefesi. 1. Evresi: ahlakı Tanrı yani insanın dışındaki bir güçle açıklamayı bir kenara bırakıp, insanı merkeze almak. 2.Evresi: bu anlayışın özümsemiği, Kant ve Bentham'ın görüşlerinin yerleştiği evre. 3. Evre ise insanın özerkliğine ek olarak ahlak toplum ilişkisinin gündeme geldiği evre.

Çağdaş ahlak felsefesi, modern ahlak felsefesinin içinden doğmuştur ancak onu eleştirir. *Meta etik* ve *normatif etik* adlı iki yaklaşımı vardır.

Meta etik Teoriler

Doğru, iyi, kötü ve yanlış ne demektir? Yani bu kavramlar ne anlama geliyor sorusu ile ilgilenir. (Normatif etik bize tavsiyede bulunur; şöyle yaşayın, bu iyidir bu kötüdür gibi. Meta etik ise bu kavramların anlamı nedir diye soruyor)

1. Doğalcılık (naturalism) (bilişselcilik – cognitivism)
2. Sezgicilik (intuitionism)
3. Duyguculuk (emotivism)
4. Kural koyuculuk (prescriptivism- ahlak mantıkçılığı)

Doğalcılık: “Ahlakın bilgisi doğa bilgisinin bir parçasıdır”. Yani ahlakın bilgisine deney ve gözlem yolu ile, ampirik olarak ulaşabiliriz. Etik; biyolojinin, davranışçı psikolojinin ve sosyolojinin bir dalı olabilir ancak. Bir eylemi iyi olarak nitelendirmek yani olumlu değer atfetmek için onun faydalı, yararlı olup olmadığına, bizi mutluluğa götürüp götürmediğine bakılmalıdır, gözlemlenmelidir. (Nesnel yaklaşım vardır. Yani doğada bir doğru var, biz ona deney gözlem ile çıkarımlar yaparak ulaşabiliyoruz.) Savunucuları: John Dewey, M.Schlick

Sezgicilik: Ahlak alanındaki doğrular sezgiler aracılığı ile kavranabilir. Ahlaki doğrular bizim duygu ve düşüncelerimizden bağımsız olarak vardır (nesnellik- objektivite vurgusu, ahlaki doğru kişinin duygu ve düşüncelerine göre değişmez). Biz o doğrulara sezgilerimiz ile ulaşırız. İyiye ilişkin önermeler kanıtlanamaz ya da çürütülemez. Çünkü iyi doğal olmayan, analiz edilemeyen bir şeydir. Sui generis – kendine özgü bir kavramdır. Bilimsel araştırmaya konu olamaz. Doğa bilimlerine indirgenemez. Savunucusu G.E. Moore. Bizi her mutlu eden eylem ahlakidir diyebilir miyiz?

Duyguculuk: Ahlak, kişinin duygularının ifadesidir. Akıl bize ne yapılması gerektiğini söyler ama bizi her zaman eyleme götürmez. Bizi eyleme götüren duygularımızdır. Ahlak önermeleri ve yargıları duyguların dışavurumudur. Savunucuları; A.J. Ayer, C.L. Stevenson. Burada nesnellik değil öznel var, ahlaki yargılar kişiden kişiye değişebilir. İşkence kötüdür, dondurma sevmem. Bu yargılar kişinin duygularını ifade ediyor, ötesi yok.

Kural koyuculuk – ahlak mantıkçılığı (prescriptivism): Bu yaklaşım bizi yine meta etikten normatif etiğe taşıyor. Çünkü nasıl davranmamız gerektiğine dair yönlendirici kurallar koyuyor. Savunucusu: R.M. Hare. Meta etiğe ihtiyacımız var çünkü önce kavramların anlamlarına karar vermeli ve uzlaşmalıyız, örneğin hakça bölüşüm derken hakça ne anlama geliyor? Bunu irdelemeliyiz. Ama öte yandan yaşanan somut sorunlara pratik çözümler de getirmeliyiz.

Hare etiğinin üzerinde durduğu iki kavram: rasyonellik ve evrenselleştirilebilirlik.

1. Ahlaki eylemlerimizin sebebi akılcı olmalarıdır. Etik de mantığın bir koludur. Kavramların mantık kurallarına göre çözümlenmesi gerekiyor.
2. Bir olay karşısında verilen ahlak yargısı, diğer bütün benzer olaylarda da verilebilir. Yani evrensel genellenebilir olmalı. Bunun yanında kural koyuculuk da geliyor. Yargıları genelliyoruz ve bir kural geliştiriyoruz: “hırsızlık kötüdür, çünkü insanlar arasında adaletsizlik yaratıyor. O zaman hırsızlık yapılmamalı” gibi. Ahlak yargıları: 1.Kural koyucu nitelikte olmalı. 2.Diğer kural koyucu yargılardan farklı çünkü evrensel 3.Yargılar arasında mantıksal ilişkiler kurulabilir, rasyonellik temeli üzerine geliştirilen kurallardır.

Normatif Etik Teoriler

Kant’ın Ödev Etiği

Immanuel Kant → neyin doğru neyin yanlış olduğuna akıl ile karar vereceğiz.

Olayları nasıl algılıyoruz?

Duyularımızla, gözlem yolu ile.

Bunun yanında, kafamızda, olayları sıraya koyup çözümlenmemizi sağlayan a priori kategorilerimiz / kavramlarımız var.

İnsanın özgür iradesi, yani seçme gücü var. Doğada insandan başka böyle bir canlı olmadığı için ahlak kavramı doğanın dışındadır. Diğer canlılar böyle bir irade ile hareket etmiyor. İnsanın ahlak bilincinde bulunan, ahlaklılığın temelinde olan şey iyi niyettir. İyi niyet, mutlak ve koşulsuz olarak iyidir. Aslında tüm değerler bu iyi niyet tarafından yönlendirilmektedir. İyi, bir amaca ulaşmak için (fayda, yarar, mutluluk gibi) kullanılacak bir araç biçiminde olabilir, bir de amacın kendisi iyilik için iyilik olabilir. İyi niyet, ikinci kategoridedir, kendi başına iyi, kendinden iyidir.

Bu iyi niyet kavramını açıklamak için “ödev”e başvuruyor.

Eğer bir eylem, sadece ödev olduğu için yapılıyorsa, yani amacın kendisi ödevi yapmak ise ahlaklıdır. İyi niyet, ödevini bilen ve ona uygun eylemde bulunan, pratik aklın buyruklarına tabi olan, onları gerçekleştirmeye çalışan iradeden doğar. Ödevden kaynaklanan eylem ahlak yasasına duyulan saygı ile gerçekleştirilen eylemdir. Örneğin kimsenin görmediği bir kişi, o kişi kolayca hırsızlık yapabilir. Ama yapmıyor. Amacı bu şekilde davranarak birinden takdir görmek ya da ödüllendirilmek değil, ahlaki davranmak için ahlaki davranıyor.

İnsana anlam ve değerini kazandıran şey bu ahlak yasasıdır. Ahlak yasası genel, evrensel, herkes için geçerli bir yasadır.

Burada önemli olan şey, eylemin akla uygunluğu, yani rasyonelliğidir. Yani iyi niyetle yapılan her iş ahlaklıdır diyemeyiz. Ahlak yasasına uygun yapılan her iş ahlaklıdır, önemli

olan son kertede yasaya uygun davranmak. Tasarladığımız şeye, plana göre değil kurala göre hareket etmek.

Bir eylemin ahlak açısından değeri, eylemi gerçekleştirenin, eylemine temel aldığı ilkeye göre belirlenir.

Ahlak yasası nasıl olmalı?

KANT'IN BUYRUK TÜRLERİ	
Koşullu Buyruk	Koşulsuz Buyruk
Bir amaç için araç olan iyi. “Yoksula yardım edeyim de bana saygı göstereyim.” (hipotetik buyruk) Bu buyruk türü ahlak için gerekli nesnelliği sağlayamaz.	Yoksula yardım etmeliyim, çünkü yardım etmem gerekli. (kategorik buyruk) Burada maksim (eylemin dayandığı ilke) ahlak yasasına uygundur.

İnsanın kendisini de başkalarını da araç olarak görmemesi gerekiyor.

İrade özgürlüğüne de vurgu var. Tüm eylemler doğa yasaları tarafından belirlenmiş olsaydı zaten ahlak diye bir kavrama gerek de kalmazdı. Doğada determinizm var, yani her şeyin nasıl olması gerektiği doğa kuralları ile belli. Oysa özgür irade bilimsel olarak ispatlanabilen, varlığı kanıtlanabilen bir olgu değil..Dolayısıyla etik, bilimden çıkarılamaz. Doğayla ilgili, duyu ile aklı ayırıyor. İnsan hem duyu ile algıladığı dünyaya hem de akılla kavrayabildiği numenal dünyaya aittir.

Özetle Kant'a göre, iyi doğada, dinde, insanın dışındaki nesnel dünyada aranmamalı. Öznel bir iyi kavramı da aranmamalı. Evrensel iyi aklın işleyiş mekanizması ile bulunacak.

Faydacı Etik

Kökeni Epikuros – Hazcılık.

İnsan doğası gereği kendine acı veren şeylerden kaçınır, haz veren şeylere yönelir. O halde haz doğuran eylemler iyi, acı verenler ise kötü olmalı.

Jeremy Bentham → etiğin kullanılması gereken yöntem **gözlem** olmalı. Bir eylem acı mı veriyor yoksa mutluluk mu? Buna göre acı veren kötü, mutluluk veren iyidir / faydalıdır. İnsanı hayvandan ayıran ise yine aklıdır; insan belirli bir eylemin sonucunda acı mı yoksa mutluluk mu geleceğini öngörerek ona göre karar verme yetisine sahiptir.

Bentham'ın görüşleri Kant'dan ayrılıyor; çünkü Bentham'a göre insanların fayda getirmeyen bir eylemin içinde bulunma, o eylemi ödev görme durumu yoktur.

Çoğunluğun faydasını da gözetenek karar veriyoruz. Benim eylemime bağlı olarak elde edilecek fayda zarardan çok ise sorun yok. Ama kendi mutluluğum için fazla sayıda kişiye acı veriyorsam sorun var, bu eylem ahlakça kötüdür.

John Stuart Mill → Ahlak ilkeleri a posterioridir. Yani sonradan edinilir. Hayatın yegâne amacının mutluluk olduğunu söylüyor. En yüksek iyi mutluluktur. Mutluluk ise haz ile ölçülüyor. Ancak insanın gelişmişlik düzeyine göre hazlar da dereceli. Yüksek hazlar tercih edilmeli.

John Stuart Mill, Jeremy Bentham'ı eleştiriyor. Çünkü ona göre Bentham'ın faydacılığı insanı hayvandan ayıracak bir ölçüt veremiyor. Birey ve toplum arasında daha dengeli ilişki kurmaya çalışıyor.

Erdem Etiği

Değişik karakter özelliklerinin ahlak üzerindeki etkilerini araştırır. Erdem etiğinin ana sorusu “nasıl biri olmalıyım?” dır.

Klasik erdem etiği – Aristo:

Diğer tüm amaçlardan üstün olan, en üstün amaç veya iyiye “iyi”nin kendisi diyor. Bu iyi ise mutluluktur. Peki mutluluk nedir? Haz veren şey mi, para mı, makam / mevki mi? Aristo’ya göre pek çok amaç var biz bazılarını diğerlerine ulaşmak için araçlaştırıyoruz. İşte en sondaki, araç olmayan yüksek amaç, bizim için “iyi”dir. İnsanın insana has özelliği akıl sahibi olmasıdır. O halde insanın işlevi, ruhunun bir akıl ilkesine uygun etkinlikler gerçekleştirmesidir.

Çağdaş Erdem Etiği – Margaret Anscombe:

Ahlaki yükümlülük, ödev, doğru, yanlış gibi kavramlar yasa ve yasa koyucuyu çağırıştırıyor. Yasa koyucu kavramı ise Tanrıyı çağırıştırıyor ancak günümüzde inançlı insan sayısı azaldı. Koşullar değiştirdi.

Anscombe Kantçı etik ile faydacılığı eleştiriyor, Aristo’nun anladığı tarzda bir erdemi savunmamız gerektiğini söylüyor. Erdem bir karakter özelliğidir. Modern erdem etiği merkeze yükümlülük- ödev temelli kavramları değil areatik (erdem temelli) kavramları alıyor. Erdem etiği, kişinin karakterine, insan doğasına odaklanırken insanın yaşadığı kültüre, toplumsal koşullara da bakar.

Erdem nedir? → kişinin sahip olduğu, kalıcı bir yetkinlik. Eylem bir güdülenimden meydana geliyor, yani bir güdü ile hareket ediyoruz. Güdü burada bir amaç için bizi harekete geçiren şeydir.

Değerler Etiği- Fenomenolojik Etik

Max Scheler

Nicolai Hartmann

Edmund Husserl

Hem normatif etik, hem de meta etiği kategorilerine giren bir yaklaşım. Bir eylemin ahlaki olup olmadığı, eylem aracılığı ile gerçekleştirilen şeye bakılarak tespit edilir. Yani soyut bir yasaya uygun olması (ahlak yasasına uygun olması) değil de eylemle neyi gerçekleştirdiğimize, değerlerimize bakarız.

Kant’ın ahlaki akla dayanıyordu. Oysa insanın bir de duygu dünyası var, değerleri var.

Değerler duyular ile anlaşılabilir, akıl ile kavranamaz. Değerler sadece duygular aracılığı ile hissedilebilir. İnsanda değerleri bilmeyi sağlayan sezgisel bir bilinç vardır.

Scheler’in değerler hiyerarşisi:

Duyusal değerler → haz alma, acı çekme.

Yaşamsal değerler → bizim için faydalı ve zararlı olan şeyler.

Tinsel (manevi-ruhsal) değerler → estetik, adalet (haklı- haksız), bilgi (doğru-yanlış)

Mutlak değerler → sevgi- nefret, kutsal- kutsal olmayan.

Değer, nesne ve insana ait özellikler değil, kendine özgü bir varlık türüdür.

Ahlaki eylem, bir durumda mevcut değerler arasından hiyerarşik olarak daha üstte olanı gerçekleştiren eylemdir.